

Styrelseledamots skadeståndsansvar gentemot aktieägare

Johan Lindström

Kandidatuppsats i handelsrätt

Aktiebolagsrätt

HT 2012

Handledare

Martin Smiciklas

LUNDS UNIVERSITET
Ekonomihögskolan

Innehållsförteckning

1. Inledning	9
1.1 Bakgrund.....	9
1.2 Syfte och Frågeställning.....	10
1.3 Avgränsningar.....	10
1.4 Metod och material.....	11
1.5 Disposition.....	12
2. Aktiebolagets organisation	13
2.1 Bolagsorganen och bolagsordningen.....	13
2.2 Styrelsens arbetsuppgifter och ansvarsfördelning.....	14
2.3 Styrelsens beslutsfattande.....	14
3. Styrelsens skadeståndsansvar	15
3.1 Skadeståndsansvaret enligt ABL.....	15
3.2 Skadeståndsreglernas ändamål.....	15
3.3 Ansvarsförsäkringar.....	16
4. Externt skadestånd	17
4.1 Externt skadeståndsansvar.....	17
4.2 Externt skadeståndsansvar gentemot enskilda aktieägare.....	18
4.2.1 Aktiebolagsrättsliga principer som syftar till att skydda aktieägare	19
4.3 Bedömning av extern skadeståndsskyldighet.....	20
4.3.1 Rekvisit för ansvar.....	20
4.3.2 Bevis.....	21
5. Direkt- och indirekt skada	23
5.1 Allmänt.....	23
5.2 Direkt skada.....	23
5.2.1 Ansvar för uppgifter i årsredovisning.....	24

5.2.2	Ansvar för uppgifter i prospekt.....	24
5.2.3	Enskilda aktieägares möjlighet att föra talan vid direkt skada	25
5.3	Indirekt skada	25
5.3.1	Enskilda aktieägares möjlighet att föra talan vid indirekt skada	25
6.	NJA 2000 s. 404	28
6.1.1	Rättsfallsreferat	28
6.1.2	Rättsfallsanalys	30
7.	Slutsats och diskussion	33
7.1	En sammanfattning av rättsläget samt diskussion.....	33
7.2	Slutsats	35
7.3	Reflektioner.....	36

Förord

Under hösten 2011 författade jag en kandidatuppsats i ämnet företagsekonomi och kom i samband med den uppgiften i kontakt med ansvarsfrågor i aktiebolag. Eftersom min dåvarande undersökning hade ett annat perspektiv, fick jag aldrig chansen att verkligen sätta mig in i dessa frågor. Att skriva en uppsats i handelsrätt gav mig emellertid en ny chans att behandla området.

Det är med glädje som jag lämnar in min uppsats. Processen har stundtals varit krävande men även inneburit lärorika insikter.

Jag vill tacka min handledare Martin Smiciklas för hans uppriktighet och värdefulla synpunkter.

Stockholm 8 januari 2013

Sammanfattning

Det huvudsakliga syftet med uppsatsen har varit att föra en diskussion och bidra med nya infallsvinklar kring *varför* antalet skadeståndsprocesser mot styrelseledamöter i svenska aktiebolag har varit så historiskt få till antalet.

Jag har valt att använda en traditionell juridisk metod för att underbygga min redogörelse för rättsläget.

I uppsatsen har de klassiska rättskällorna lag, lagförarbeten, rättspraxis och doktrin utgjort basen för min kartläggning av rättsområdet. Då praxis inom området har visat sig begränsad, har jag valt att fördjupa mig i fallet NJA 2000 s.404 som jag funnit mest relevant för uppsatsens syfte. En kortare analys av rättsfallet har även genomförts med ambitionen att belysa dess prejudikatvärde. Avsaknaden av svensk praxis har inneburit att mer fokus har riktats mot övriga rättskällor i uppsatsen. I synnerhet har lagförarbeten utgjort underlag för min redogörelse och diskussion.

Doktrinen som behandlar uppsatsämnet präglas av ett fåtal auktoriteter vars uppfattningar och tankar har nyttjats för att problematisera och belysa lag, lagförarbeten och praxis. Det är framförallt författarna Rolf Dotevall, Svante Johansson, Torsten Sandström och Carl Svernlövs litteratur som har använts som underlag.

Slutsatsen är att det låga antalet skadeståndsprocesser framförallt beror på svårigheten att bevisa ansvar, culpa, ett adekvat orsakssamband samt uppmätning av skada utifrån den speciella och i många fall unika situation som styrelseledamöter i olika aktiebolag befinner sig i samt uttalande i förarbeten till ABL som jag menar försvårar för aktieägare att driva processer.

English summary

The main purpose of this paper has been to discuss and contribute with new insights regarding why the number of legal judicial processes against directors of the board in Swedish companies have historically been so few.

A legal investigation is presented which establish under which circumstances a director of the board is liable for damages against shareholders. I have chosen to use a traditional legal method to substantiate my statement of the legal position.

In the paper, the classical sources of law formed the basis for my survey of the legal field. Practice in the field has proved to be limited, and therefore I immerse myself in case NJA 2000 s.404, which I found most relevant to the purpose of the essay. A short analysis of the legal case was also carried out with the aim to highlight its precedent.

The lack of Swedish practice has meant that more focus has been directed to other sources of law in the essay. In particular, the legislative work formed the basis for my presentation and discussion. The doctrine dealing with the essay's topic is characterized by a small number of authorities whose opinions and thoughts were used to problematize the area. It is mainly the literature from the authors Rolf Dotevall, Svante Johansson, Torsten Sandström and Carl Svernlövs literature that has been used throughout the essay.

The conclusion is that the low number of judicial processes primarily is due to difficulty of proving liability, fault, adequate causation and measurement of damages, based on the special and often unique position companies with shareholders is situated in. Statements in the preliminary work to the ABL, I believe also contributes in making it difficult for shareholders to sue members of the board.

Förkortningar

ABL	Aktiebolagslagen 2005: 551
ABL (1975)	Aktiebolagslagen 1975:1 385
HD	Högsta Domstolen
LHF	Lagen om handel med finansiella instrument
NJA	Nytt juridiskt arkiv avd. I
Prop.	Proposition
SkL	Skadeståndslagen
SOU	Statens offentliga utredningar
ÅRL	Årsredovisningslag

1. Inledning

1.1 Bakgrund

Under en tid har ämnet bolagsstyrning fått allt större uppmärksamhet. Det ökade intresset beror bland annat på ett antal företagsskandaler som avslöjats i såväl omvärlden som i Sverige. Utomlands är Enron-skandalen en av de mer omtalade och på hemmaplan har stor uppmärksamhet riktats mot exempelvis Skandia-affären, Carnegie-skandalen och nu senast HQ-kraschen. En konsekvens av det inträffade, är att aktieägarna i de skandalomsusade bolagen i flera fall fått se delar av sina investeringar gå förlorade. Många gånger p.g.a. av ett oansvarigt agerande från individer arbetande i bolagsledningen. Enlig förarbeten till ABL (2005:551) bidrar dessa företagsskandaler till att förtroendet för finansmarknaden försvagas, vilket i förlängningen även riskerar att påverka förutsättningarna för tillväxt¹.

HQ-kraschen som är en av de senare i raden av skandaler, skiljer sig inte från sina föregångare beträffande det faktum att aktieägarna gjort stora förluster. Det var den 28:e augusti 2010 som finansinspektionen tillkännagav att HQ Bank fick sitt tillstånd indraget. Två dagar senare beslöts att banken skulle tvångslikvideras till följd av allvarliga brister i bolagets tradingverksamhet. Bristerna bestod i att det uppskattade värdet på bankens tradingbok ansågs kraftigt övervärderat.² Vid tidpunkten för indragandet av tillståndet, var HQ Bank ett helägt dotterbolag till HQ AB som i sin tur hade en storägare i form av Investment AB Öresund. Beslutet att tvångslikvidera HQ Bank fick börsen att reagera negativt och bankens huvudägare HQ AB:s aktie sjönk i värde med hela 83,8 procent, samtidigt som HQ AB:s storägare Öresunds aktie sjönk med 15,8 procent.³

Aktieägare har gjort miljardförluster till följd av skandalen genom både likvidationen och börsrasen. Ett omfattande rättsligt efterspel har som konsekvens av händelserna inletts.⁴ Ett antal processer pågår för närvarande men något avgörande huruvida aktieägarna i HQ Bank och HQ AB kommer att få ta del av något eventuellt skadestånd har ännu inte

¹ Prop. 2004/05:85 s. 204

² Affärsvärlden, 2011

³ Sveriges television, 2010

⁴ Affärsvärlden, 2011; Sveriges television, 2010

klargjorts.⁵ Det är emellertid mycket ovanligt att skadeståndsprocesser drivs mot VD eller styrelseledamöter i aktiebolag i Sverige⁶.

En redogörelse för styrelsens skadeståndsansvar gentemot enskilda aktieägarna anser jag är både relevant och intressant utifrån ett samhällsperspektiv, då vi under de senaste åren har fått uppleva konsekvenserna av hur förtroendekriser inom finansiella marknader kan påverka samhällsekonomin.

Det historiskt sett låga antalet skadeståndsprocesser inom området, ger samtidigt upphov till frågor kring *varför* det förhåller sig på det viset. Svaret har självfallet flera bottnar och min ambition är inte att ge en fullständig förklaring. Jag anser däremot att en allmän diskussion kring *varför*, är intressant då det ger ytterligare perspektiv inom rättsområdet. En föreställning hos mig är att lagstiftning har en påverkan på i vilken utsträckning som olika parter väljer att driva processer.

1.2 Syfte och Frågeställning

Det huvudsakliga syftet med uppsatsen har varit att föra en diskussion och bidra med nya infallsvinklar kring *varför* antalet skadeståndsprocesser mot styrelseledamöter i svenska aktiebolag har varit så historiskt få till antalet.

För att möjliggöra diskussionen samt utpeka kritiska moment vid en process har jag valt att kartlägga rättsläget kring styrelsens skadeståndsansvar gentemot enskilda aktieägare. Frågeställningen som kartläggningen grundar sig på lyder enligt följande;

- *Under vilka förutsättningar blir en styrelseledamot skadeståndsskyldig gentemot en enskild aktieägare?*

1.3 Avgränsningar

Utgångspunkten för uppsatsen har varit skadeståndsreglerna i 29 kap 1§ 2 p. ABL. Skadeståndsbestämmelser vid förekomsten av brott har inte behandlats alls. Framställningen berör endast ren förmögenhetsskada och inte person- eller sakskada.

Uppsatsen kommer ej att förklara grundläggande begrepp eftersom läsaren förväntas väl förtrogen med dessa.

⁵ Aktiespararna, 2012

⁶ Sandström, 2010 s. 384-385

För att besvara frågeställningen som ligger till grund för min utredning har jag valt att fokusera på det externa skadeståndsansvaret. Således lämnas det interna skadeståndsansvaret utanför min redogörelse helt.

Uppsatsen kommer endast att ta upp praxis från Sverige. Ambitionen var inledningsvis att även komplementera med utländsk praxis men tidsramen för uppsatsskrivandet gav tyvärr inte utrymme för det.

1.4 Metod och material

Jag har valt att använda en *traditionell juridisk metod enligt Claes Sangrens resonemang*⁷ för att underbygga min redogörelse för rättsläget. Uppsatsens inledande kapitel präglas starkt av deskriptiva texter. Avsikten med att beskriva aktiebolags organisation och ansvarsfördelning samt att återge och framhålla lagtext, förarbeten, praxis och doktrin beträffande skadestånd, har varit att ge en stabil grund för att vidare kunna analysera och diskutera ämnet.

I uppsatsen har de klassiska rättskällorna lag, lagförarbeten, rättspraxis och doktrin utgjort basen för min kartläggning av rättsområdet. Då praxis inom området har visat sig begränsad, har jag valt att fördjupa mig i fallet NJA 2000 s.404 som jag funnit mest relevant för uppsatsen. Anledningen att jag valt detta fall är att det behandlar just det externa skadeståndsansvaret. En kortare analys av rättsfallet har även genomförts med ambitionen att belysa dess prejudikatvärde. Avsaknaden av svensk praxis har även inneburit att mer fokus har riktats mot övriga rättskällor i uppsatsen. I synnerhet har lagförarbeten utgjort underlag för min redogörelse och diskussion.

Doktrinen som behandlar uppsatsämnet, präglas av ett fåtal auktoriteter vars uppfattningar och tankar har nyttjats för att problematisera och belysa lag, lagförarbeten och praxis. Det är framförallt författarna Rolf Dotevall, Svante Johansson, Torsten Sandström och Carl Svernlövs litteratur som har använts i uppsatsen.

Lars Erik Taxells, *ansvar och ansvarsfördelning i aktiebolag* har använts som en källa för att beskriva utgångspunkter vid bedömningen av skadeståndsskyldighet. Taxells arbete behandlar förvisso finsk aktiebolagsrätt men då hans framställningar flitigt citeras inom svensk doktrin inom området, har även jag låtit hans iakttagelser belysa svensk aktiebolagsrätt.

⁷Sandgren, 2010

De elektroniska källor som tar upp förekomsten av företagsskandaler samt djupare går in på förhållanden i HQ bank, har endast används för att skapa intresse, statuera exempel och påvisa relevans.

1.5 Disposition

Uppsatsen består av sex kapitel om man inte räknar med inledningen. Kapitel 2-4 utgör uppsatsens renodlade deskriptiva delar. I Kapitel två *Aktiebolags organisation* beskrivs till en början hur ett aktiebolag är organiserat samt styrelsens uppgifter och ansvarsområden. I kapitel tre *Styrelsens skadeståndsansvar* beskrivs syftet med ABL:s skadeståndsregler, vilken krets som kan förväntas vara ersättningsberättigade samt förekomsten och avsikten med ansvarsförsäkringar. Kapitel fyra inleds beskrivande det externa skadeståndet, bedömning av skadeståndsskyldighet, rekvisiten för ansvar samt innebörden av begreppen direkt och indirekt skada. Därefter följer en redogörelse av aktiebolagsrättsliga principer, vilka är till skydd för aktieägare. Kapitel fem inleds med en deskriptiv del som fördjupat går in på direkt och indirekt skada. Kapitel sex innehåller ett rättsfallsreferat med tillhörande rättsfallsanalys av fallet NJA 2000 s. 404. I det sista kapitlet *Slutsats och diskussion* för jag som författare fram mina insikter samt diskuterar utifrån uppsatsens material varför förekomsten av praxis inom området är begränsad. I min sammanfattning av rättsläget har jag kommenterat ett antal kritiska moment för aktieägare som ämnar driva en process mot en eller flera styrelseledamöter, med avsikt att besvara uppsatsens huvudsyfte.

2. Aktiebolagets organisation

2.1 Bolagsorganen och bolagsordningen

Ett aktiebolags interna styrning vilar på de fyra s.k. bolagsorganen, bestående av bolagsstämman, styrelse, verkställande direktör (VD) och revisorer. De inledande tre organen har rätt att fatta beslut. Bolagsstämman är aktiebolagets högst beslutande organ, styrelsen utgör det förvaltande organet och VD det verkställande organet. Revisorerna i sin tur har ingen rätt att fatta beslut och utgör det kontrollerande organet.⁸

En bolagsordning ska upprättas av varje bolags stiftare. Bolagsordningen är en avtalsliknande viljeförklaring mellan ägarna som beskriver deras överenskommelse om samarbete i aktiebolagsform. Innehållet i bolagsordningen är främst intressant för aktieköpare men ger samtidigt allmänheten möjligheten att ta del av information om bolaget och dess förehavanden.⁹ Det finns en rad obligatoriska uppgifter som ska redogöras för i en bolagsordning, bl.a. bolagets firma, vilken typ av verksamhet som ska bedrivas, aktiekapital, antal styrelseledamöter och hur bolagsstämman ska sammankallas, 3 kap 1§, ABL. Utöver vad lagen föreskriver får bolagsordningen ta upp andra uppgifter om bolagets verksamhet, under förutsättning att upplysningarna inte strider mot ABL eller annan lag eller författning samt inte är motstridiga sinsemellan.¹⁰ Bolagsordningen kan under ett bolags livstid endast förändras genom ett majoritetsbeslut fattat av bolagsstämman, 3 kap 4§ ABL resp. 7 kap 42§ ABL.

Vad som upptagits i bolagsordningen fungerar som ett komplement till reglerna i ABL. Dessa föreskrifter kan indirekt bli betydelsefulla vid ansvarsbedömning, t.ex. om den tar upp särskilda plikter för bolagsorgan eller reglerar arbetsfördelning inom bolagsledningen.¹¹

⁸ AF Sandeberg, 2006 s. 71

⁹ AF Sandeberg, 2006 s. 41

¹⁰ Johansson, 2007 s. 46

¹¹ Taxell, 1963 s. 13

2.2 Styrelsens arbetsuppgifter och ansvarsfördelning

Styrelsens huvuduppgifter är att svara för bolagets organisation och förvaltning av dess angelägenheter, fortlöpande bedöma bolagets ekonomiska situation, sörja för att organisationen är utformad så att bokföring, medelsförvaltning och bolagets ekonomiska förhållanden i övrigt kontrolleras på ett betryggande sätt. Om uppgifter delegeras till en eller flera ledamöter eller till andra, handla med omsorg och kontrollera om delegationen kan upprätthållas, 8 kap 4§ st. 1-4 ABL.

Begreppet förvaltning innebär de åtgärder som inte ABL eller bolagsordningen fastställer att bolagsstämman skall besluta om. Förvaltningen utifrån ABL kan ses som en uppgift som ska delas mellan styrelse och VD, med styrelsen som det högre organet.¹² En styrelse har emellertid inte endast en förvaltningsrätt utan samtidigt en skyldighet att agera för bolagets syfte enligt bolagsordning och lag. Det innebär att ABL:s kompetensfördelning fastställer såväl beslutsutrymmet för en styrelse som dess plikt att förvalta bolaget. En styrelseledamots beslutsrätt samt skyldighet att agera, medför att ansvar och skadestånd kan göras gällande om en styrelseledamot aktivt genom handling åsidosätter bolagets intressen såväl som om den genom passivitet gör desamma.¹³

En styrelse ska varje år upprätta en skriftlig arbetsordning för sitt arbete. I arbetsordningen ska det framgå hur arbetet ska fördelas mellan styrelsens olika ledamöter, hur ofta styrelsen ska sammanträda samt i vilken utsträckning suppleanterna ska delta i arbetet och styrelsemötena, 8 kap 6§ ABL. En styrelse ska även skriftligen fastställa arbetsfördelningen mellan VD:n, styrelsen samt andra av styrelsen inrättade organ, 8 kap 7§ ABL.

2.3 Styrelsens beslutsfattande

En styrelse har rätt att fatta samtliga beslut i bolaget som ej är förbehållna bolagsstämman¹⁴. De beslut som fattas av en styrelse ska protokollföras, 8 kap 24§ 1 st. En protokollsanteckning ska återge innehållet i beslutet men behöver varken ta upp synpunkter som framförts under diskussionen eller individuella styrelseledamöters åsikter¹⁵. Om däremot VD:n eller någon annan styrelseledamot kräver att få en avvikande ståndpunkt införd i protokollet, har han eller hon rätt till det, 8 kap 24§ 3 st.

¹² Dotevall, 2008 s. 78-79

¹³ Sandström, 2010 s. 211

¹⁴ Johanson, 2007 s. 53

¹⁵ AF Sandeberg, 2006 s. 98

3. Styrelsens skadeståndsansvar

3.1 Skadeståndsansvaret enligt ABL

En styrelseledamot som i sitt uppdrag uppsåtligen eller av oaktsamhet skadar bolaget, ska ersätta skadan, 29 kap 1§ 1 st. ABL. Om den aktuella skadan tillfogas en aktieägare genom överträdelse av ABL, tillämplig lag om årsredovisning eller bolagsordningen gäller det samma, 29 kap 1§ 2 p. ABL.

Vilka skadetyper som innefattas av bestämmelserna i ABL framgår otydligt av lagtexten. Det finns ingen klar återknytning till de mer traditionella begreppen person-, sak- eller förmögenhetsskador. De bestämmelser som tas upp i det 29 kap ABL gäller enbart förmögenhetsskador som vållats av organledamot.¹⁶

Skadeståndsansvaret som uttrycks i 29 kap 1§ 1 p. ABL innefattar det s.k. interna ansvaret. Det interna ansvaret behandlar bolagsledningens ansvar gentemot bolaget. Det s.k. externa ansvaret gäller då aktieägare eller annan part lider skada till följd av att organledamöter överträder regler i ABL, tillämplig lag om årsredovisning eller bolagsordningen, 29 kap 1§ 2 p. ABL.

3.2 Skadeståndsreglernas ändamål

Skadeståndsreglerna i ABL är enligt lagförarbetena utformade för att ge ett tydligt och effektivt incitament för organledamöter att fullgöra de skyldigheter som följer av uppdraget.¹⁷

Det aktiebolagsrättsliga skadeståndet fyller en viktig funktion när det gäller att säkerhetsställa att styrelseledamöter och VD respekterar de regler som följer av uppdraget. Skadeståndsreglerna är samtidigt viktiga, åtminstone rent teoretiskt, för att kompensera de som drabbas av skada genom överträdelse av dessa regler.¹⁸

¹⁶ Sandström, 2010 s. 386

¹⁷ Prop. 1997/98:99, s. 196

¹⁸ Svernlöv, 2012 s. 37

3.3 Ansvarsförsäkringar

Grundläggande för att bolaget eller annan skadelidande ska få ut skadestånd från styrelseledamöter eller VD, är att individerna i fråga har medel att betala med. I större bolag är det vanligt att bolaget tecknar en s.k. ansvarsförsäkring för personer i organställning. En ansvarsförsäkring innefattar normalt nuvarande, tidigare och framtida VD och styrelseledamöter. Skador som uppkommit till följd av brott eller uppsåt ersätts inte. Ansvarsförsäkringarna gäller vanligtvis inte heller då överträdelser av redovisningsreglerna har begåtts.¹⁹

¹⁹ AF Sandeberg, 2006 s. 262

4. Externt skadestånd

4.1 Externt skadeståndsansvar

En skada som tillfogas en aktieägare eller någon annan genom att stiftare, styrelseledamot eller VD överträder bestämmelser i ABL, tillämplig lag om årsredovisning eller bolagsordningen, ger rätt till skadestånd, 29 kap 1 § 2 p ABL.

Tillämplig lag om årsredovisning syftar på, årsredovisningslag (1995: 1554) eller lag (1995: 1559) om årsredovisning i kreditinstitut och värdepappersbolag eller lag (1995: 1560) om årsredovisning i försäkringsföretag, 1 kap, 12 a ABL.

En tredjeman som kommer i kontakt med ett bolag, har anledning att förutsätta att styrelse och VD iakttar de regler som gäller för bolaget. Skador som uppkommer till följd av att bolagsledningen bryter mot reglerna, kan vara betydande och täcks inte alltid av bolagets begränsade medel. Om det ej råder kontraktsförhållanden mellan parterna ersätts en sådan skada i allmänheten endast om skadeståndsskyldigheten grundas på brott eller har stöd av lagbestämmelser. I ljuset av ovan är det därför viktigt att ABL tillhandahåller väl avvägda regler beträffande styrelse och VD:s skadeståndsansvar gentemot tredjeman. Viktigt är att reglerna finner en balans, där risken för skadestånd inte går ut över möjligheten att driva bolaget på ett affärsmässigt sätt.²⁰

Bolagsledningens ansvar gentemot tredjeman är inte lika vidsträckt som de mot bolaget. Skadeståndsskyldighet uppstår endast om styrelse eller VD överträder ABL eller bolagsordningen uppsåtligt eller genom vårdslöshet. Bestämmelser med syfte att skydda tredjeman i ABL eller bolagsordningen blir på så vis sanktionerade. Bestämmelser som syftar till att skydda tredjeman kan exempelvis röra sig om årsredovisningsregler eller regler om bolagets bundna kapital.²¹

Reglerna i 1 § 15 kap ABL (1975) motsvarande 1 § 29 kap ABL (2005) innebär en utvidgad ersättningsskyldighet för organledamöter beträffande rena förmögenhetsskador i jämförelse med bestämmelser i SkL (1972:207)²². Regleringen i SkL innebär att

²⁰ Prop 1997/98:99, s. 195

²¹ Prop 1975: 103, s 540

²² Kleineman, 1987 s. 308

förmögenhetsskada endast ersätts i samband med brott, se 2§ SkL 2 kap, vilket inte krävs för att skadeståndsskyldighet ska infalla gentemot aktieägare eller annan, se 1§ 29 kap 2 p ABL.

Det råder emellertid inte något generellt culpaansvar för organledamöter i förhållande till aktieägare eller annan. Culpaansvaret begränsas av förutsättningen att en överträdelse har skett av ABL eller bolagsordningen.²³ Regeln i 1§ 15 kap ABL (1975) behandlar inte hur långt ansvaret för rena förmögenhetsskador i allmänhet bör gå, utan berör tillämpandet av en skyddsnorm. Utformningen av lagen tillhandahåller en central avgränsning som tredjeman har att begrunda innan skadeståndsanspråk riktas mot organledamot. Organledamöternas ansvar följer av deras funktioner i bolaget och avgränsas av ABL och bolagsordningen. Skadeståndsreglerna som är till för att skydda tredjeman tar sikte på dessa normer. Om en organledamot skulle kränka andra normer än dessa erbjuder ABL inget skydd.²⁴

I det fall någon organledamot är ersättningsskyldig enligt ABL:s 29 kap 1-3§, kan skadeståndet jämkas efter vad som är skäligt utifrån handlingarnas art, storleken på skadan och övriga omständigheter, 29 kap 5§ ABL.

Möjligheten att jämka skadeståndet gäller skadeståndsskyldigheten både mot bolaget och tredje man. Skadeståndsreglerna i ABL bör vara utformade så att det ger ett tydligt och effektivt incitament för organledamöter att fullgöra de skyldigheter som följer av uppdraget. Reglerna om skadestånd bör emellertid även innehålla möjligheten att ta hänsyn till vad som är skäligt för att motverka skadestånd som är orimliga.²⁵

4.2 Externt skadeståndsansvar gentemot enskilda aktieägare

Någon allmän vård- och lojalitetsplikt har styrelseledamöter inte gentemot enskilda aktieägare, utan endast mot bolaget. En försummelse av dessa plikter kan därför inte resultera i externt skadeståndsansvar, enligt ABL. Det är bara i de situationer som bolagsledningen försummar specifikt angivna plikter mot enskilda aktieägare som externt skadeståndsansvar kan göras gällande.²⁶

²³ Kleineman, 1987 s. 308

²⁴ Kleineman, 1987 s. 311

²⁵ Prop 1997/98:99, s. 196

²⁶ Dotevall, 2008 s. 231

Aktieägare har en rättslig relation med bolaget men inte tillsammans med styrelseledamöterna. Förhållandet talar för en återhållsamhet beträffande aktieägarnas rätt att utkräva skadestånd. Ur ansvarssynpunkt liknar relationen mellan parterna den vid utomobligatoriskt skadestånd.²⁷

4.2.1 Aktiebolagsrättsliga principer som syftar till att skydda aktieägare

Aktiebolagsrättsliga regler som tydligt har för avsikt att skydda blivande och existerande aktieägars intressen är reglerna kring bolagets redovisning, inbetalning av aktiekapital, företrädelserätt till teckning av aktier samt förfarandet vid kallelse till bolagsstämman.²⁸

Vinstsyftet är vidare en grundläggande princip inom ABL. Principen säkerhetsställer att bolaget använder sina resurser för att skapa vinst åt aktieägarna. Om ett bolag ska drivas i ett annat syfte än att generera vinst till aktieägarna, ska det framgå av bolagsordningen, 3 kap 3§ ABL. Verksamhetsföremålet är ytterligare en princip som innebär ett skydd för aktieägare. Bolagsledningen får inte fatta beslut om transaktioner som strider mot det uppsatta verksamhetsföremålet i bolagsordningen.²⁹

Majoritetsprincipen är en annan grundläggande del av ABL. Principen tar sig i uttryck genom att aktieägare med majoritet i ett bolag, i det allra flesta frågor bestämmer vid en bolagsstämma. Principen bygger på att ett bolag ska kunna drivas och förvaltas på ett effektivt sätt. Synsättet ger lite utrymme för lagstiftaren att skydda minoritetsägare från förtryck från majoritetsägare. ABL innehåller emellertid ett antal säkerhetsventiler för att förhindra ojust spel mellan majoritetsägare och minoritetsägare.³⁰

Majoritetsprincipen gäller som huvudregel men som motvikt till denna finns likhetsprincipen, som också är en allmän associationsrättslig grundsats³¹. Likhetsprincipen är central för hela associationsrätten och bygger på att med varje aktie följer samma rättigheter, 4 kap 1§ ABL. Likhetsprincipen blir bl.a. aktuell vid röstning på bolagsstämma, vid vinstutdelning, annan värdeöverföring eller vid likvidation. Syftet med regeln är att skydda aktieägarna. Det är dock möjligt att åsidosätta regeln genom föreskrifter i bolagsordningen. I en del situationer är det även tillåtet att förbigå likhetsprincipen utan aktieägarnas tillstånd, om sakliga skäl föreligger. Det kan

²⁷ Sandström, 2010 s. 392

²⁸ Dotevall, 2008 s. 231

²⁹ AF Sandeberg, 2006 s. 136

³⁰ Sandström, 2010, s. 196

³¹ Sandström, 2010, s. 196

exempelvis ske då majoritetsägarnas intressen av ett avsteg från principen är väsentligt större än minoritetens intressen av att den upprätthålls. Likhetsprincipen berör endast förhållandet mellan olika aktieägare.³²

Ytterligare en viktig princip är generalklausulen som skyddar aktieägarna från beslut som fattas till fördel för utomstående samt är till nackdel för bolaget.³³ Varken bolagsstämman eller styrelsen får fatta beslut som innebär en otillbörlig fördel för en aktieägare eller någon annan då det samtidigt innebär en nackdel för bolaget eller annan aktieägare, 7 kap 47§ ABL respektive 8 kap 41§ ABL. För att generalklausulen ska vara tillämplig krävs att åtgärden innebär en nackdel för aktieägarna eller bolaget samtidigt som någon annan realiserar en otillbörlig fördel. Det är möjligt att göra avsteg från generalklausulen enligt liknande förutsättningar som vid avsteg från likhetsprincipen.³⁴

4.3 Bedömning av extern skadeståndsskyldighet

Styrelseledamöters skadeståndsansvar enligt ABL, är alltid individuellt och därför kan en styrelseledamot aldrig bli skadeståndsskyldig för skada som orsakats före individens tillträde eller avgång³⁵.

Regler som följer av ABL beträffande skadestånd ska tillämpas mot bakgrund av allmänna skadeståndsprinciper.³⁶ Till följd av bristfällig legal reglering av ansvarsfrågor i aktiebolag, blir det nödvändigt att i bedömningen av dessa frågor även ta hänsyn till den allmänna skadeståndsrätten. Generella grundsatser som adekvat orsakande, culparegeln och principen om full ersättning kan därför bli aktuella. Det är emellertid endast då situationen kräver det, som de mer allmängiltiga ansvarsreglerna ska behandlas. Något som bör hållas i åtanke är att de speciella förhållandena gällande aktiebolag och framförallt dess rättsliga organisation, aktieägares ställning och ansvarighetens begränsning till bolagsegendomen, många gånger starkt påverkar bedömningen i dessa frågor.³⁷

4.3.1 Rekvisit för ansvar

Det finns en del allmänna utgångspunkter som är återkommande i nästan alla resonemang beträffande skadestånd. Dessa är även gällande för 29 kap ABL. För att ett krav på

³² AF Sandeberg, 2006, s. 132

³³ AF Sandeberg, 2006, s 132

³⁴ AF Sandeberg, 2006, s 132

³⁵ AF Sandeberg, 2006 s. 257

³⁶ SOU 1995:44 s. 241

³⁷ Taxell, 1963, s 13

skadestånd ska bifallas krävs en genomgång av ett antal knutpunkter. Inledningsvis krävs en vårdslös aktör och avslutningsvis en skadelidande part. Mellan dessa ytterligheter måste fyra knutpunkter förbindas för att skadestånd ska bli aktuellt. De fyra knutpunkterna utgörs av, en handling, oaktsamhet, ett orsakssamband och en skada. Om den oönskade handlingen kan styrkas, den har ett otvivelaktigt samband med den uppkomna skadan och skadan kan beräknas till ett penningvärde, ska skadestånd i princip utgå, på villkor att det finns normer som talar om att skadestånd skall utgå.³⁸

4.3.2 Bevis

För att erhålla skadestånd enligt ABL krävs inledningsvis att den som lidit skada kan klargöra för vilken skadlig aktivitet eller passivitet en styrelseledamot har gjort sig skyldig till. Eftersom ansvaret för styrelseledamöterna är individuellt krävs vid beslut där flera varit delaktiga, en granskning av varje enskild ledamots agerande för att avgöra ifall just deras agerande har gett upphov till skadan.³⁹

Vidare krävs att organledamoten har visat oaktsamhet (culpa) eller uppsåt (dolus). En styrelseledamot i ett bolag står ofta inför svåra affärsbeslut som dessutom är förknippade med olika sorters risk. För att lösa problemet med att under dessa förhållanden avgöra vilka handlingar som är culpösa, tar man hjälp av ett antal principer. Principerna anger vilket agerande och beslutfattande som exempelvis inte går att acceptera från en styrelseledamot. Utfallet avgörs bl.a. genom att jämföra med alternativa handlingssätt som kunde medfört mindre skada eller utebliven skada.⁴⁰ När det gäller ersättning för ren förmögenhetsskada är normskyddsläran även accepterad inom svensk rätt.⁴¹ Normskyddsläran fungerar som ett verktyg för att avgöra om culpa och kausalitet föreligger. När det gäller en styrelseledamots ansvar gentemot tredjeman används normskyddsläran för att bedöma huruvida organledamotens agerande, har inneburit en överträdelse av en norm vars syfte är att skydda det förmögenhetsintresse som skadats. Om det visar sig att handlingen inneburit en överträdelse av en sådan norm är det sannolikt att handlingen är att betrakta som culpös alternativt dolös.⁴²

Att bevisa sambandet mellan organledamöters agerande och uppkommen skada innebär nästa steg. Det gäller att bevisa att ett s.k. adekvat orsakssamband föreligger. I stora drag

³⁸ Sandström, 2010 s. 384, s. 388

³⁹ Sandström, 2010 s. 389

⁴⁰ Sandström, 2010 s. 390

⁴¹ NJA 2002 s. 94 och NJA 1996 s. 700

⁴² Dotevall, 2008 s. 210-211

handlar det om att skadan ska ha uteblivit om organledamoten ej utfört handlingen eller valt ett tänkbart mer aktsamt alternativ.⁴³

Avslutningsvis gäller det att uppmäta i penningvärde vilken skada som någon har lidit. Detta eftersom ABL varken ersätter ideella skador eller person- saksador. Främst uppkommer frågor kring tidpunkten för uppkommen skada, hur stor del av förlusten beror på organledamotens agerande, har förlusten ett adekvat samband med organledamotens försumliga agerande, hur mycket har en ägares aktier sjunkit i värde. Frågor likt dessa kräver vanligtvis omfattande rättsutredningar.⁴⁴ Skadebegreppet i ABL innefattar både det negativa och positiva intresset, vilket innebär att ersättning kan erhållas för både kostnadstäckning såväl som för utebliven affärsvinst för bolaget⁴⁵.

⁴³ Sandström, 2010 s. 390

⁴⁴ Sandström, 2010 s. 391

⁴⁵ Sandström, 2010 s. 386

5. Direkt- och indirekt skada

5.1 Allmänt

Utifrån 29 kap 1§ ABL klagörs inte den nödvändiga distinktionen mellan indirekt och direkt skada.⁴⁶ Om en aktieägare önskar att föra en extern skadeståndstalan till följd av en uppkommen skada, uppstår ibland svårigheter vid bestämmandet av vilken part som är den direkt skadelidande mellan bolaget och aktieägaren. En skada som orsakats till följd av en organledamots vårdslöshet, drabbar i regel bolaget direkt. Förlustens omfattning är ofta svår att bestämma men att skadan existerar kan ofta påvisas efter en genomgång av bolagets räkenskaper. En aktieägare kan göra gällande att en skada som drabbat bolaget även indirekt har orsakat skada för han eller henne, genom t.ex. att aktierna har sjunkit i värde, vilket utgör en indirekt skada.⁴⁷

5.2 Direkt skada

En skada kan även uppstå för en aktieägare utan att bolaget samtidigt har tagit skada och utgör då en direkt skada.⁴⁸ En direkt skada kan till exempel vållas genom förekomsten av felaktiga uppgifter i årsredovisningen, vilka får någon att köpa eller sälja aktier i ett bolag. Den eventuella skada en aktieköpare eller aktiesäljare lider till följd av den missvisande informationen, utgör en direkt skada.⁴⁹

Skadeståndsansvaret för bolagsledningen gäller om en enskild aktieägare köper aktier till ett för högt pris eller säljer aktier till ett för lågt pris, som en konsekvens av den felaktiga informationen. En enskild aktieägare kan däremot inte ställa en styrelseledamot ansvarig för att ha underlåtit att köpa eller sälja aktier, till följd av felaktig information. Skadeståndsansvaret gäller både för aktier i samband med nyemission samt aktier som redan är utgivna.⁵⁰ Skadeståndsansvaret för felaktig och ofullständig information

⁴⁶ Dotevall 2008 s. 218

⁴⁷ Sandström 2010 s. 395-396

⁴⁸ Sandström 2010 s. 395-396

⁴⁹ Prop 1997/98:99, s. 194

⁵⁰ Dotevall, 2008 s. 235

angående bolagets situation är till för att skydda tredjeman samt medverka till att finansmarknaden fungerar effektivt.⁵¹

5.2.1 Ansvar för uppgifter i årsredovisning

Årsredovisningen är för många den viktigaste upplysningen om bolagets ekonomiska situation.⁵² Årsredovisningen ska ge en rättvisande bild av företags ställning och resultat, ÅRL 2 kap 3§.

Förvaltningsberättelsen i samband med årsredovisningen ska omfatta en rättvisande översikt över utvecklingen av bolagets verksamhet, ställning och resultat, ÅRL 6 kap 1§. De uppgifter som lämnas i en förvaltningsberättelse ska grundas på omständigheter som är kända och av konkret beskaffenhet. Om det är möjligt att förutse, att utvecklingen för bolaget kommer förändras under nästa räkenskapsår, bör sådana uppgifter lyftas fram. Dessa framåtriktade bedömningar ska vara av allmänt slag och grundas på konkreta förhållanden. Det finns risk för att en styrelseledamot kan bli skadeståndsansvarig för framåtriktade bedömningar om de ej förverkligas.⁵³

Om enskilda förhållanden i en årsredovisning är oriktiga eller ofullständiga är det vid ansvarsbedömningen inte helt avgörande. Det är snarare om den samlade bilden av bolagets tillgångar, vinst och likviditet visar sig vara oriktig eller ofullständig som styrelseledamöter blir ansvariga.⁵⁴

5.2.2 Ansvar för uppgifter i prospekt

När överlåtbara värdepapper utbjuds till allmänhet eller börjar handlas på en reglerad marknad ska bolag i regel upprätta prospekt, LHF 2 kap 1§. I prospektet ska lämnas information om ekonomiska förhållanden som kan påverka bedömningen av att investera i värdepappret. Uppgifterna i ett prospekt hämtas från flera olika håll som t.ex. från bolagsrevisorer, advokater och aktuellt värderingsinstitut.⁵⁵ Det är styrelsen som ansvarar för upprättandet av prospekt.⁵⁶

Om bolaget har upprättat ett prospekt eller en erbjudandehandling likt den som avses i 2 a kap i LHF, eller ett dokument som avses i 2 b kap. 2§ LHF, gäller reglerna i 29 kap 1§ 1

⁵¹ Dotevall, 2008 s. 233

⁵² Dotevall, 2008 s. 232

⁵³ Dotevall, 2008 s. 237-238

⁵⁴ Dotevall, 2008 s. 238

⁵⁵ AF Sandeberg, 2006 s. 165-166

⁵⁶ Prop. 2004/05:158

st. 2 p. ABL. även för skador som tillfogas genom överträdelse av 2, 2 a eller 2 b kap. LHF eller kommissionens förordning (EG) nr 809/2004 av den 29 april 2004 om genomförande av Europaparlamentets och rådets direktiv 2003/71/EG i fråga om informationen i prospekt, utformningen av dessa, införlivande genom hänvisning samt offentliggörande av prospekt och spridning av annonser, 29 kap 1§ 2 st. ABL.

Om det framgår av ett prospekt vilka risker som investeringen innebär, kan en organledamot inte förväntas bli skadeståndsskyldig för kritik mot enskilda punkter i prospektet. De prognoser som tas fram i samband med prospekt och som inte förverkligas, kan inte göra en organledamot ansvarig så länge prognosen grundar sig på faktiska förhållanden samt är ekonomisk försvarbar.⁵⁷

5.2.3 Enskilda aktieägares möjlighet att föra talan vid direkt skada

Aktieägare kan obehindrat söka ersättning för direkt skada som uppkommit enligt 29 kap 1§ 1 st. 2 p ABL samt 29 kap 1§ 2 st. trots preskriptionsreglerna i 29 kap. ABL och beviljad ansvarsfrihet på bolagsstämma.⁵⁸

5.3 Indirekt skada

En indirekt skada är en skada som förorsakats bolaget men som i sin tur indirekt även drabbar tredjeman. I de allra flesta fall är den skada tredjeman lider en s.k. ren förmögenhetsskada. Vilket innebär en ekonomisk skada som ej har samband med person- eller sakskada.⁵⁹

5.3.1 Enskilda aktieägares möjlighet att föra talan vid indirekt skada

I tidigare lagstiftningsärenden har en del aktiebolagsrättsliga regler vars ändamål har varit att skydda bolaget, betraktats som så viktiga att även enskilda aktieägare och borgenärer borde kunna föra talan om ersättning för indirekta skador som drabbat dem till följd av överträdelser av dessa regler. Att en borgenär kan få ersättning för indirekta skador får anses som klart (se NJA 1979 s. 157). En enskild aktieägares rätt till ersättning för indirekt skada är däremot mer osäker. Aktieägarnas möjlighet att påverka genom att rösta på bolagsstämman ger dem chansen att påverka bolagets verksamhet och förvaltning, vilket inte är fallet med borgenärerna. ABL ger samtidigt en aktieägarminoritet, bestående av minst tio procent, rätt att i bolagets namn föra skadeståndstalan mot organledamöter,

⁵⁷ Dotevall, 2008 s. 238

⁵⁸ Svernlöv 2012 s. 73

⁵⁹ Prop 1997/98:99, s. 194

29 kap 9§ ABL. Till följd av att varje skada som tillfogas ett bolag indirekt leder till en skada för aktieägarna, skulle en allmän rätt för aktieägare att även enskilt föra skadeståndstalan för indirekt skada strida mot ABL:s system och syfte. En enskild aktieägars rätt att erhålla skadestånd torde endast infalla om den indirekta skadan har vållats genom överträdelse av likhetsprincipen eller generalklausulen.⁶⁰

Kritik har dock riktats mot gällande ordning för att enskilda aktieägare inte får möjlighet att erhålla ersättning för indirekt skada då styrelsen brister i sin förvaltning av bolaget och på så sätt minskar värdet på ägarens aktier. I situationer likt denna är det dock frågan om en skada som tillfogats bolaget, då skadan har drabbat alla aktieägare lika. En sådan skada anses därför vara förknippat med aktieägarens deltagande i bolagsverksamheten och något denne får finna sig i.⁶¹

Jan Andersson ställer sig emellertid kritisk till uppfattningen, att det skulle strida mot ABL:s syfte att ge aktieägare en mer allmän rätt att enskilt föra en skadeståndstalan, gällande indirekt skada. Han menar att en sådan skadeståndsrätt förutsattes i ABL 1944 och att utgångspunkten inte har ändrats sedan dess. Andersson förordar emellertid att aktieägars rätt att erhålla skadestånd för indirekt skada borde vara underställd bolagets rätt. Han anser samtidigt att aktieägare med mindre än tio procent av rösterna borde ha rätt att kräva skadestånd för indirekt skada, vid fler tillfällen än vid överträdelser av likabehandlingsprincipen och generalklausulen.⁶²

Ytterligare bestämmelser som i sitt syfte är till för att skydda aktieägare och som skulle kunna utgöra en grund för en indirekt skadeståndstalan, är reglerna beträffande vinstutdelning.⁶³

När ett bolag får ersättning för en direkt skada, får också bolagets intressenter kompensation indirekt. Huvudregeln är att uppkomna indirekta skador för tredjeman ska kompenseras indirekt på detta vis. Tredjeman har i princip inte rätt att erhålla ersättning för ren förmögenhetsskada, utom när den skadelidande har ett konkret närliggande intresse till det skadade objektet. Aktieägare är en grupp som tydligt har ett anknytande intresse till bolaget och således är det rimligt att utgå från att dessa undantagsvis har rätt till ersättning för indirekta skador orsakade av styrelseledamot eller VD. Grundläggande

⁶⁰ Prop 1997/98:99, s. 194

⁶¹ Prop 1997/98:99, s. 194

⁶² Svernlöv 2012, s. 77-78

⁶³ Dotevall 2008, s. 223

för att en enskild aktieägare ska tillåtas föra talan om skadestånd för indirekt skada är att en regel i ABL eller bolagsordningen som syftar till att skydda enskilda aktieägares intressen har åsidosatts.⁶⁴

⁶⁴ Dotevall, 2008 s. 222-223

6. NJA 2000 s. 404

6.1.1 Rättsfallsreferat

I fallet NJA 2000 s. 404 beslutade en aktiebolagsstyrelse att flytta över hela verksamheten från ett bolag till ett annat. Beslutet medförde att verksamheten överfördes till ett av majoritetsägarens bolag och innebar samtidigt att verksamheten i det förstnämnda bolaget upphörde. En minoritetsägare med åtta procent av rösterna i det förstnämnda bolaget väckte sedan en skadeståndstalan mot styrelseledamöterna i detta bolag.⁶⁵

Dotevall hänvisar till NJA 2000 s. 404 då han argumenterar för att aktieägare som inte uppnår tio procents av rösterna, även har möjlighet att erhålla ersättning för indirekt skada, om den vållats genom överträdelse av likabehandlingsprincipen eller generalklausulen.⁶⁶

Svernlöv menar att HD i fallet NJA 2000 s. 404 inte behandlade frågan huruvida det är möjligt att erhålla ersättning för indirekt skada.⁶⁷ Han är istället av uppfattningen att HD i fallet NJA 2000 s. 404 behandlade styrelseledamöters skadeståndsansvar för direkt skada gentemot en enskild aktieägare. Svernlöv ser alltså istället rättsfallet som ett prejudikat för att en överträdelse av aktiebolagsrättsliga minoritetsskyddsbestämmelser som t.ex. likhetsprincipen och generalklausulen ger aktieägare rätt till skadestånd för direkt skada.⁶⁸

Omständigheterna i fallet var följande: Bolaget Swedewings AB (SWAB) grundades 1985 i syfte att bedriva regionalflyg i norra Sverige. En inledande diskussion fördes mellan parterna E.L AB (ELAB) representerad av person E.L, person S.C samt bolaget X-air beträffande ett aktieägaravtal och ett samarbetsavtal. Bolaget X-air drog sig dock ur diskussionen. I januari 1986 fullföljde endast ELAB och person S.C avtalen. Avtalen gick ut på att SWAB skulle ägas av ELAB som även skulle svara för driften av bolaget samt att S.C skulle vara VD för SWAB och vara ansvarig för driften. Därefter träffades även ett muntligt avtal som bestod i att S.C inledningsvis skulle äga åtta procent av aktierna i SWAB, med option på köpa till en större andel längre fram.⁶⁹

⁶⁵ NJA 2000 s. 404

⁶⁶ Dotevall, 2008 s. 222-223

⁶⁷ Svernlöv, 2012 s. 78

⁶⁸ Svernlöv, 2012 s. 77

⁶⁹ NJA 2000 s. 404

Under 1988 uppstod meningsskiljaktigheter mellan individerna E.L och S.L som resulterade i att S.C blev uppsagd som VD i SWAB i december samma år. I januari 1989 beslutade därefter den dåvarande styrelsen i SWAB att all verksamhet som bedrivits i bolaget skulle överföras till ScanAB, och att verksamheten i SWAB skulle upphöra. Flygverksamheten som bedrivits i SWAB, fortsatte efter beslutet i ScanAB:s regi.⁷⁰

S.C har gjort gällande att beslutet om att föra över verksamheten från SWAB till ScanAB har skadat hans intressen i egenskap av minoritetsägare. S.C yrkar att de parter som utgjorde styrelsen vid beslutet skall förpliktigas att solidariskt betala 48 000 kr jämte ränta. Svaranden har bestridit käromålet.⁷¹

S.C åberopar att beslutet om föra över verksamheten till ScanAB innebar en otillbörlig fördel för majoritetsägaren, till nackdel för SWAB och S.C i egenskap av minoritetsägare, då beslutet innebar att den bedrivna verksamheten samt den goodwill som SWAB arbetat upp överfördes till ScanAB. Beslutet stod även i strid med ändamålsbeskrivningen i SWAB:s bolagsordning och bolagets vinstsyfte.⁷²

De frågor rätten hade att bedöma var om styrelseledamöterna genom sitt agerande gjort sig skadeståndsskyldiga samt om S.C hade lidit någon skada.⁷³

HD:s bedömning och domslut:

”Enligt 8 kap 13 § aktiebolagslagen (1975:1385), i dess lydelse före 1998 års ändringar (numera 8 kap 34 §), får styrelsen för ett bolag inte företa rättshandling eller annan åtgärd som är ägnad att bereda otillbörlig fördel åt aktieägare eller annan till nackdel för bolaget eller annan aktieägare. Enligt 15 kap 1 § samma lag skall styrelseledamot, som vid fullgörande av sitt uppdrag uppsåtligen eller av oaktsamhet skadar aktieägare eller annan genom överträdelse av aktiebolagslagen eller bolagsordningen, ersätta skadan[...]Beslutet att lägga ned verksamheten i SWAB stred mot bolagets verksamhetsföremål, att bedriva bruksflyg och därmed tillhörig verksamhet, och således mot dess bolagsordning (jfr 2 kap 4 § 1 st 3 aktiebolagslagen och t ex NJA 1924 s 186 och 1967 s 313). Beslutet får anses ägnat att ge en otillbörlig fördel åt majoritetsaktieägaren, som ägde ScanAB, till nackdel för Sune C som minoritetsaktieägare. Att beslutet kunde orsaka honom skada

⁷⁰ NJA 2000 s. 404

⁷¹ NJA 2000 s. 404

⁷² NJA 2000 s. 404

⁷³ NJA 2000 s. 404

måste styrelseledamöterna ha insett. De är därför skyldiga att ersätta den skada som Sune C kan ha åsamkats.[...]Liksom HovR:n finner HD att skadan orsakats uppsåtligen. [...]Domslut. Med ändring av HovR:ns dom förpliktar HD Erik L, Ulf D och dödsboet efter Lars L att solidariskt till Sune C utge 48 000 kr jämte ränta enligt 6 § räntelagen från d 2 jan 1990 tills betalning sker.”⁷⁴

Justitieråden Svensson och Håstad var skiljaktiga angående motiveringen och framhöll följande:

”Styrelsens beslut innebar att SWAB:s tillgångar och skulder skulle övertas av ScanAB till bokförda värden utan hänsyn till att det fanns dolda tillgångar som kunde ha ett marknadsvärde. Härav följer att beslutet var ägnat att ge en otillbörlig fördel åt ett bolag som helt ägdes av majoritetsägaren, till nackdel för Sune C som minoritetsägare.[...]I målet är utrett att en utomstående köpare i juni 1990 betalade drygt 2 miljoner kr för vad som då återstod av det övertagande bolaget. Detta hade då inte längre några betydande materiella tillgångar - flygplanet var exempelvis redan sålt - utan köpeskillingen avsåg framför allt de nämnda linjerättigheterna samt avtalen med kommunerna och Postverket. Övervärdet i SWAB vid tiden för överlåtelsen av verksamheten till ScanAB får därför anses ha uppgått till minst det av Sune C påstådda 600 000 kr. Härav följer att Sune C genom överlåtelsen till bokförda värden tillfogats en skada på 8 % av detta belopp.”⁷⁵

6.1.2 Rättsfallsanalys

HD redogör inte för huruvida den skada som S.C lider är direkt eller indirekt i sitt anförande. Som nämnts ovan, råder det olika uppfattningar inom doktrinen beträffande vilken skada som S.C har lidit. Som HD anför är ABL (1975) tillämplig på det aktuella fallet. Ordalydelsen i 15 kap 1§ andra meningen ABL (1975) gör ingen distinktion mellan direkt- och indirekt skada och det framgår ej heller av förarbeten till lagen⁷⁶ att rätten bör beakta en sådan uppdelning. Bakgrunden förklarar möjligtvis HD:s förhållningssätt men oavsett ger domen upphov till frågetecken kring vilket prejudikatvärde NJA 2000 s. 404. har för de olika skadetyperna idag.

⁷⁴ NJA 2000 s. 404

⁷⁵ NJA 2000 s. 404

⁷⁶ Prop. 1975:103 s. 540-541

Ordalydelsen i 29 kap 1§ 2 p. ABL 2005 ger liksom sin motsvarighet 15 kap 1§ andra meningen ABL (1975) ingen vägledning beträffande distinktionen mellan direkt- och indirekt skada.

Vid en jämförelse av förarbeten till lagarna uppvisas emellertid skillnader. Det är först i förarbetena till ABL 2005 som begreppen direkt och indirekt skada blir kända. I prop. 1997/98:99 beskrivs som tidigare nämnt att skadeståndsskyldighet för en direkt skada bl.a. kan uppkomma genom överträdelse av ABL, tillämplig redovisningslag och bolagsordning. I samma förarbete beskrivs samtidigt att skadeståndsskyldighet för indirekta skador kan gälla vid överträdelse av likabehandlingsprincipen eller generalklausulen.⁷⁷

I NJA 2000 s. 404 fastställer HD att beslutet att lägga ner verksamheten i SWAB stred mot bolagets verksamhetsföremål och således även mot bolagsordningen. Vidare menar HD att beslutet får anses ägnat att ge en otillbörlig fördel åt majoritetsägaren, till nackdel för minoritetsägaren, vilket strider mot generalklausulen, 8 kap 41§ 2005. HD:s utlåtande i det aktuella fallet öppnar således upp för att skadan S.C lidit både skulle kunna vara direkt eller indirekt, enligt prop. 1997/98:99.

För att en direkt skada ska föreligga förutsätts som tidigare nämnt, att endast aktieägaren har lidit skada och inte bolaget (se kapitel 5). I det specifika fallet fastslog HD att beslutet om att föra över verksamheten från SWAB till ScanAB stred mot verksamhetsföremålet samt tog ifrån bolaget möjligheten att fortsätta att bedriva sin verksamhet. Jag menar att HD:s uttalande styrker att även bolaget har tagit skada av beslutet, vilket i sin tur antyder att S.C har lidit en indirekt skada. Faktumet att S.C i sin talan åberopar att en överträdelse av generalklausulen har skett samt att HD bifaller hans talan, innebär rimligtvis även att S.C ersatts för en indirekt skada.

I ljuset av ovan bedömer jag att NJA 2000 s.404 torde behandla en indirekt skada och att rättsfallet således främst besitter ett prejudikatvärde för den typen av skada. Den osäkerhet som uttrycks i prop. 1997/98:99, angående enskilda aktieägares möjlighet att erhålla ersättning, anser jag därför bör reduceras. Då S.C endast hade åtta procent av aktierna i SWAB anser jag att fallet allmänt ger uttryck för att minoritetsägare med mindre än tio procent av rösterna, ges rätt att föra skadeståndstalan mot en bolagsstyrelse beträffande indirekt skada, då bolaget själv inte för en sådan talan. Domskälens bekräftar samtidigt att aktieägare som lider en indirekt skada har rätt till ersättning vid överträdelse av generalklausulen och likhetsprincipen.

⁷⁷ Prop. 1997/98:99 s. 194-195

Vad beträffar bedömningen av culpa och dolus i fallet NJA 2000 s. 404 så fastställer HD att det föreligger uppsåt men motiverar endast utlåtandet med att styrelsemedlemmarna borde ha insett att beslutet skadade minoritetsägaren. Min tolkning av domskälen är emellertid att HD i detta fall har använt normskyddsläran för att fastställa dolus istället för att göra bedömningen utifrån mer allmänna principer. Jag menar att domskälens uppbyggnad och syftning starkt tyder på att detta, då HD inleder domskälen med att fastställa att styrelseledamöterna har brutit mot generalklausulen samt likabehandlingsprincipen för att sedan mer eller mindre konstatera att uppsåt föreligger. Det faktum att HD inte väljer att utveckla sitt resonemang vidare i frågan menar jag ytterligare tyder på att normskyddsläran har använts vid fastställandet av dolus, då en mer allmän bedömning enligt mig hade krävt ett mer utförligt övervägande.

7. Slutsats och diskussion

7.1 En sammanfattning av rättsläget samt diskussion

Utifrån lagtextens lydelse är en styrelseledamot externt skadeståndsskyldig när han eller hon uppsåtligen eller av oaktsamhet vållar en aktieägare skada genom överträdelse av bestämmelser i ABL, tillämplig lag om årsredovisning eller bolagsordningen, 29 kap 1§ 2 p ABL.

Lagförarbeten till ABL framhäver att 29 kap 1§ 2 p. sanktionerar bestämmelser i ABL och bolagsordningen, som syftar till att skydda tredjeman. Lagförarbetets formulering menar jag fastställer att endast en överträdelse av bestämmelser som har som syfte att skydda aktieägare, kan utgöra grund för en extern skadeståndstalan förd av enskilda aktieägare. Doktrinen på området är samtidigt entydig beträffande att skadeståndsansvaret i 29 kap 1§ 2 p. begränsas till överträdelser av normer vars syfte är att skydda tredjeman.

I ljuset av ovan blir en styrelseledamot skadeståndsskyldig gentemot en aktieägare när han eller hon inom ramen för sitt uppdrag genom oaktsamhet eller uppsåt överträder en bestämmelse i ABL, tillämplig lag om årsredovisning eller bolagsordningen vars syfte är att skydda aktieägare.

Som doktrinen framhåller är det inte fastställt fullt ut vilka normer som specifikt har som syfte att skydda enskilda aktieägare och som skulle kunna utgöra en grund för en extern skadeståndstalan förd av aktieägare.

I förarbeten till ABL framhålls att skadeståndsansvar beträffande felaktig och ofullständig information om bolagets ekonomiska situation syftar till att skydda tredjeman samt kan utgöra en direkt skada för en enskild aktieägare. Vidare framhålls att skadeståndsansvaret för bolagsledningen gäller om en aktieägare köper aktier till ett för högt pris eller säljer aktier till ett för lågt pris, som en konsekvens av den felaktiga informationen.

Jag menar att uttalandena i förarbetet tydligt fastställer att felaktiga uppgifter i årsredovisningen eller prospekt utgör en överträdelse av normer vars syfte är att skydda aktieägare och således kan utgöra skäl för externt skadestånd till enskilda aktieägare. Jag anser att det emellertid uppstår en svår avvägning för rättskiparen vad det gäller att avgöra vilka felaktigheter i en årsredovisning som ska betraktas som så grova, att den

samlade bilden av bolagets tillgångar, vinst och likviditet anses ha rubbats. Vid bedömningen av prognoser som upprättats i både årsredovisningar och prospekt menar jag även att det finns ett stort utrymme för tolkningar av vad som anses vara konkreta förhållanden samt ekonomisk försvarbart, vilket bidrar till ytterligare osäkerhet.

Jag bedömer alltså att sannolikheten är hög för att en enskild aktieägare, stöter på svårigheter med att bevisa förekomsten av ett adekvat orsakssamband mellan styrelsemedlemmars agerande (upprättandet av felaktiga uppgifter i årsredovisning och prospekt) och det faktum att aktieägaren köpt eller sålt aktier till ett ofördelaktigt och missvisande pris. Svårigheten anser jag ligger i att isolera och bevisa att en försäljning eller köp av aktier är en konsekvens av felaktiga uppgifter i årsredovisningen respektive prospekt och inte en konsekvens av andra omständigheter.

Förarbeten till ABL framhäver även att enskilda aktieägare torde ha rätt till ersättning för indirekta skador vid överträdelser av likhetsprincipen eller generalklausulen. Rättsfallet NJA 2000 s. 404 anser jag fastställer en sådan rätt för enskilda aktieägare och bekräftar att likhetsprincipen och generalklausulen är regler som utgör en skyddsnorm för enskilda aktieägare. Rättsfallet konstaterar samtidig att aktieägare med mindre än tio procent av rösterna har rätt att föra talan om externt skadestånd, då bolaget samtidigt inte för en skadeståndprocess. (Se mitt resonemang under rubriken *rättsfallsanalys*).

Utöver vad som sagts ovan tar doktrinen upp reglerna kring bolagets redovisning, inbetalning av aktiekapital, företrädelserätt till teckning av aktier, förfarandet vid kallelse till bolagsstämman samt överträdelser av vinstsyftet och verksamhetsföremålet som bestämmelser vilka är till för att skydda aktieägare. Till följd av att det saknas stöd i lagtext och prejudikat för några dessa påståenden anser jag att dessa regler och principer bör betraktas med försiktighet, beträffande huruvida de utgör skyddsnormer för enskilda aktieägare eller ej. Situationen menar jag bidrar ytterligare till osäkerhet för enskilda aktieägares möjligheter bedöma chanserna att erhålla ersättning.

För att en styrelseledamot ska bli skadeståndsskyldig gentemot aktieägare krävs även att personen har agerat oaktsamt eller med uppsåt. Som doktrinen påpekar, agerar och fattar styrelseledamöter affärsbeslut utifrån olika uppskattningar av risk vilket medför svårigheter vid bedömningen av vad som är att anse som ett culpöst beteende och inte. Förarbeten framhåller samtidigt vikten av att skadeståndsreglerna i ABL hittar en balans, där risken för skadestånd inte går ut över möjligheten att driva bolag på ett affärsmässigt sätt. Gränsdragningen vid en allmän culpabedömning har lämnats över åt rättskiparen som hittills har undvikit att behandla frågan. Enligt mig leder detta till osäkerhet kring

culpabedömningen i detta avseende. Normskyddsläran har däremot enligt mig praktiserats i fallet NJA 2000 s. 404 (se resonemang under rubriken *rättsfallsanalys*).

För att erhålla skadestånd krävs att någon klarar av att bevisa vem eller vilka individer som har gjort sig skyldig till överträdelser av 29 kap 1§ 2 p ABL. Det individuella skadeståndsansvaret fordrar som doktrinen tar upp, att varje gemensamt beslut eller aktion utreds för att avgöra vilka individer som har gett upphov till en skada. Jag anser att utfallet av dessa utredningar i flera fall är svåra att förutsäga och skapar osäkerhet kring utgången av en process samt vilka individer som kan tänkas bli föremål för att utbetala ersättning. Arbetsordningen och styrelseprotokoll är emellertid underlag som kan fungera som hjälpmedel för att utreda vem eller vilka som bär ansvar. Ovissheten kring vilket belopp som aktieägarna kan förvänta sig erhålla i skadestånd, i förhållande till sin skada, anser jag således utgör en kritisk punkt och bidrar till ett lågt antal processer. Eftersom styrelseledamöternas skadeståndsansvar är individuellt menar jag att risken är överhängande för att den personliga förmögenheten inte kan väga upp förlusten, då kretsen av ersättningsberättigade ibland är stor vid ett utspritt aktieäggande. Därtill återfinns jämningsreglerna vid skadestånd (se under rubrik *Externt skadeståndsansvar*). Dessa regler kan komma att göras gällande och sänka skadeståndsbeloppet till en nivå som jag menar innebär en alltför låg ersättning, för att de enskilda aktieägarna ska vara villiga att driva en process. Något som däremot motverkar problemet är dock teckningen av ansvarsförsäkringar som i många situationer underlättar för aktieägarna att bedöma vilken ersättning de skulle tänkas erhålla.

För att uppskatta omfattningen av en skada är tidpunkten för den skadelidande handlingen vidare avgörande att fastställa. För en aktieägare är det särskilt viktigt eftersom de i flera fall förväntas ersättas utifrån gällande aktiekurs. Jag menar att det i flertalet situationer är komplicerat att uppskatta denna exakta tidpunkt, samt i sin tur värdera vilken bedömning domstolen kommer att göra. Jag anser att situationen ytterligare skapar osäkerhet kring ersättningsbeloppet och således bidrar till färre processer.

7.2 Slutsats

Svårigheten att bevisa ansvar, culpa, ett adekvat orsakssamband samt uppmätning av skada utifrån den speciella och i många fall unika situation som styrelseledamöter i olika aktiebolag befinner sig i, menar jag leder till osäkerhet och gör det svårt att förutsäga domar vilket i sin tur leder till ett lågt antal processer inom rättsområdet.

Avslutningsvis vill jag återigen ta upp uttalanden i förarbetet till ABL som dels framhåller att risken för skadestånd inte ska gå ut över möjligheten att driva bolag på ett

affärsmässigt sätt och dels att reglerna är till för att skapa ett tydligt och effektivt incitament för att organledamöter ska fullfölja sina plikter. Det inledande uttalandet anser jag ger stort argumentationsutrymme för styrelseledamöter som vill bemöta ett skadeståndsanspråk med att de handlat i bolagets och aktieägarnas intresse, och vidare åberopa att ett aktieäggande är förknippat med risktagande som ägarna måste beakta. Det senare uttalandet anser jag tydligt visar att lagstiftaren är mer intresserad av att ge en effekt på ett avskräckande plan än ett verktyg för att driva processer.

Tillsammans hävdar jag att dessa uttalanden utger en ostadig utgångspunkt för de aktieägare som önskar hävda sin rätt till ersättning vid en eventuell process och starkt bidrar till ett lågt antal utbetalade skadestånd med utgångsläge i 29 kap 1 § 2 p. ABL

7.3 Reflektioner

Om det varit enklare att erhålla externt skadestånd utifrån ABL, torde det uppstå svårigheter att rekrytera styrelsemedlemmar, villiga att stå risken för att bli personligt ansvariga. Det i sin tur skulle innebära att bolagen inte kan drivas på effektivt sätt. Vidare torde en förenkling även leda till att aktieägare som gjort förlustaffärer, ges möjlighet att förskjuta en del av sitt eget risktagande över på styrelsemedlemmar.

Källförteckning

Lagstiftning

Aktiebolagslagen 2005: 551

Aktiebolagslagen 1975:1385

Lagen om handel med finansiella instrument 1991:980

Skadeståndslagen 1972:207

Årsredovisningslag 1995:1554

Förarbeten

SOU 1995:44

Proposition 1975: 103 med förslag till ny aktiebolagslag m.m

Proposition 1997/98: 99 Aktiebolagets organisation

Proposition 2004/05:85 Ny aktiebolagslag

Proposition 2004/05:158 Prospekt

Praxis

NJA 1924 s 186

NJA 1967 s 313

NJA 1979 s. 157

NJA 1996 s. 700

NJA 2000 s. 404

NJA 2002 s. 446

Litteratur

AF Sandberg, Christina, *Aktiebolagsrätten*, 2006, Studentlitteratur.

Dotevall, Rolf, *Bolagsledningens skadeståndsansvar*, 2001 (1999) Första upplagan, Göteborg, Norstedts Juridik AB.

Dotevall, Rolf, *Bolagsledningens skadeståndsansvar*, 2008 Andra upplagan, Vällingby, Norstedts Juridik AB.

Johansson, Svante, *Associationsrätten*, 2007 Tredje upplagan, Vällingby, Norstedts Juridik AB.

Kleineman, Jan, *Ren förmögenhetsskada*, 1987 Akademisk avhandling för juris doktorsexamen vid Stockholms universitet, Stockholm, Juristförlaget.

Sandgren, Claes, *Rättsvetenskap för uppsatsförfattare*, 2010 andra upplagan, Vällingby, Norstedts Juridik.

Sandström, Torsten, *Svensk aktiebolagsrätt*, 2010 Tredje upplagan, Vällingby, Norstedts Juridik.

Taxell, Lars Erik, *ANSVAR OCH ANSVARSFÖRDELNING I AKTIEBOLAG*, 1963 Åbo, Åbo tidnings och tryckeri Aktiebolag.

Artiklar

Affärsvärlden, *Processhelvetet*

<http://www.affarsvarlden.se/tidningen/article3246726.ece>, hämtad: 2012-12-07

Dagens Nyheter, *Carnegie köper HQ Bank*

<http://www.dn.se/ekonomi/carnegie-koper-hq-bank>, hämtad: 2012-12-07

Sveriges television, *Miljarder upp i rök i HQ-skandal*

http://svt.se/2.22620/1.2125842/miljarder_opp_i_rok_i_hq-skandal, hämtad:
2012-08-14

Aktiespararna, H&Q delar på sig - på mer ont än gott

<http://www.aktiespararna.se/artiklar/Analyser/HQ-delar-pa-sig--pa-mer-ont-an-gott/> hämtad: 2012-08-16